

תגורה ולשון בצקרי יום
חנוכה תשע"ט

לדרכי הקריאה:

פיסוק טעמים בפסוקי דיבור ישיר

yuweiss@gmail.com

יובל וייס

תוכן

• **מבוא**

• כלל הטעמת הפתיחה

• פנייה

• סיכום

פתיחה ודיבור ישיר: אפשרויות פיסוק

וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם

מָה הִנֵּה שְׁבַע כְּבָשֹׁתַי הָאֵלֶּה אֲנֹשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדְדָנָה

(בראשית כא כט)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם שְׁנֵי אֲנָשֶׁיךָ לֹא-תִקְרָא אֶת-שְׁמָה שְׁנֵי

כִּי שָׂרָה שְׁמָה

(בראשית יז טו)

"ניתוח היחידה" – הרב ברויאר

24. הרי אלו כללי ניתוח היחידה, במידה שהם הולמים את הפיסוק ההגיוני. כללים אלה נדחים לעתים מפני כללי הקריאה והניגון. כי הקריאה הטבעית איננה משקפת רק את היחסים התחביריים שבין חלקי המשפט; אלא היא תלויה גם בשיקולים אחרים, שהם בתחום הניגון והריטוריקה. נוי הניגון דורש לפעמים להשוות את ארכם של שני חלקי המשפט; ותוכנו של המשפט דורש לפעמים להדגיש בייחוד את אחד מחלקיו. שיקולים אלה עשויים לעמוד בסתירה לדרישות התחביר, והקורא עשוי להיות מושפע מהם. ולפיכך לא תמיד הוא יצרף שתי תיבות או יחידות המוסבות זו לזו בתוכנן; הוא לא יקרא אותן כיחידה אחת, אלא הוא יפריד ביניהן: לפעמים יצרף את הראשונה אל התיבה או אל היחידה שלפניה; ולפעמים יצרף את השניה אל התיבה או אל היחידה שלאחריה.

צירופים אלה אינם משקפים את היחסים התחביריים

שבין חלקי הפסוקים האלה, אלא הם משקפים את דרכי הקריאה.

טעמי המקרא, עמ' 348

סוגי הפיסוק

על פי היחסים התחביריים

וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם

מָה הִנֵּה שָׁבַע כְּבָשֶׁת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדְדָּנָה

(בראשית כא כט)

על פי "דרכי הקריאה"

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם שְׂרִי אֲנִשְׁתְּךָ לֹא-תִקְרָא אֶת-שְׁמִי שְׂרִי

כִּי שָׂרָה שְׁמִי

(בראשית יז טו)

דרכי הקריאה

עמ' 360

39. החלוקה על פי דרכי הקריאה שכיחה מאד בדיבור ישיר, הבא אחרי פתיחת הדיבור.

עמ'
360-361

בדוגמות אלה יש דיבור ישיר בעל שני אברים, ולפניו פתיחת הדיבור. שני אברי הדיבור הישיר נידונים כחלקים חוזרים; שהרי הם מחוברים בדרך איתוי ומשועבדים לפתיחת הדיבור. לפעמים הם מצטרפים ליחידה אחת (דוגמות I); אולם שכיח הרבה יותר, שהאבר הראשון יצטרף לבדו אל הפתיחה שלפני הדיבור¹⁹ (דוגמות II). וחלוקה זו מתאימה לדרכי הקריאה; שהרי הדיבור הישיר הוא עיקרו של הקטע; ואילו הפתיחה הקצרה של הדיבור היא בטלה לגופו של הדיבור.

אם עיקרו של הקטע כולל רק שני אברים, מחלקים את הקטע בין שני האברים האלה, והאבר הראשון מצטרף אל המבוא שלפניו. ואם עיקרו של הקטע כולל שלושה אברים או יותר, מצרפים את האברים האלה לקבוצות על פי העקרונות שנתבארו לעיל, 20-23; וחלק מן הקבוצות האלה מצטרף אל המבוא שלפניהן.

הערה 20, עמ' 361

השאלות שעומדות בפנינו

- מתי חלות דרכי הקריאה ומתי לא?
- כיצד קובעים היכן מסתיים החלק הראשון שאליו מצורפת הפתיחה?

דוגמאות

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו

אֶצִּיגֶה-נָא עִמָּךְ מִן-הָעַם אֲשֶׁר אֵתִי

(בראשית לג טו)

* וַיֹּאמֶר עֵשָׂו

אֶצִּיגֶה-נָא עִמָּךְ מִן-הָעַם אֲשֶׁר אֵתִי

וַיֹּאמֶר אֶל-אָחִיו הַיּוֹשֵׁב כְּסָפִי

וְגַם הֵינָה בְּאִמְתֹּחֲתִי

(בראשית מב כח)

* וַיֹּאמֶר אֶל-אָחִיו

הַיּוֹשֵׁב כְּסָפִי וְגַם הֵינָה בְּאִמְתֹּחֲתִי

דוגמאות

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם

לָמָּה מַטָּה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו
(לָכוּ לִסְבֹּלְתֵיכֶם)

(שמות ה ד)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צַנְצָנֹת אֲחֹת

וְתֵן־שָׁמָּה מְלֶאֱהָעֶמֶר מִן
(וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמַרְתּוֹ לְדַרְתֵיכֶם)

(שמות טז לג)

תוכן

• מבוא

• כלל הטעמת הפתיחה

• פנייה

• סיכום

הכלל הבסיסי להטעמת הפתיחה

- פסוקית התוכן מחולקת למשפטים
- הפתיחה מוצמדת אל המשפט הראשון כמפסיק ראשי

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם

לָמָּה מִטָּשָׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו | לָכוּ לְסַבְּלֵיתִיכֶם

וַיֹּאמֶר מִטָּשָׁה אֶל־אַהֲרֹן

קַח צְנֻצָּנוֹת אֲחֵת | וְתֵן־שָׁמָּה מְלֵא־הָעֶמֶר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמַרְתְּ לְדֹרֹתֶיכֶם

הכלל הבסיסי להטעמת הפתיחה

הטעמת הפתיחה נקבעת על פי הטעמת המשפט הראשון של פסוקית התוכן:

הטעמת המשפט הראשון בפסוקית התוכן	הטעמת הפתיחה
קיסר	מלך
מלך	משנה
משנה / שלישי	שלישי
מפסיק	משרת
סילוק	אתנחתא

הטעמת הפתיחה במלך לפני קיסר

→ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה

הַמְּבַלֵּי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר
מִה־זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ ...
(שמות יד יא)

→ וַיֹּאמֶר הָמוֹן לְמֶלֶךְ אַחַשׁוּרוֹשׁ

יִשְׁנוּ עִם־אָחָד מִפְּזָר וּמִפָּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֹכוֹתָךְ
וְדַתִּיהֶם שְׁנוֹת מְכַל־עַם ...
(אסתר ג ח)

→ וַיֹּאמֶר

מָה עֲשִׂיתָ
קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה
(בראשית ד י)

הטעמת הפתיחה במשנה לפני מלך

וּתְכַחֵשׁ שָׂרָה וּלְאִמּוֹר → לֹא צַחֲקֹתִי (פִּי וַיִּרְאָה) (בראשית יח טו)

וַיֹּאמֶר גִּיחֲזִי → אָבֶל בֶּן אִין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן (מלכים ב ד יד)

וַתֹּאמֶר → יֵלֵךְ אֵלַי תְּבוֹא כִּי שָׂכַר שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנֵי (בראשית ל טז)

וַיֹּאמֶר → אֵל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנָּעַר וְאֵל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה (בראשית כב יב)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעַם → אֵל־תִּירְאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נַסוּת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים (שמות כ טז)

וּלְאָדָם אָמַר → כִּי־שָׂמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ ... (בראשית ג יז)

הטעמת הפתיחה בשליש לפני משנה / שלישי

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים → אָנִי אֵל שַׁדַּי פָּרָה וּרְבִה (בראשית לה יא)

וַאֲמַר → אֹי-לִי כִי-נִדְמִיתִי כִּי אִישׁ טָמֵא-שָׁפְתִים אָנֹכִי (ישעיהו ו ה)

וַיֹּאמֶר → עַד אֲשֶׁר אִם-נָשְׂאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם

(ישעיהו ו יא)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אֱהֲרֹן וְלֹאֲלֻעָזָר וְלֹאִיתָמָר א בְּנָיו → רְאֵשִׁיכֶם אֶל-תְּפָרְעוּ |

(ויקרא יו)

וּבְגַדְיֶכֶם לֹא-תְפָרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ

הטעמת הפתיחה במשרת לפני מפסיק

וַיֹּאמֶר^ו → שְׁלוֹם לָכֶם
אֶל־תִּירְאוּ

(בראשית מג כג)

וַיֹּאמְרוּ^ו → לֹא

כִּי בָרְחוּב גָּלִין

(בראשית יט ב)

וַיֹּאמֶר^ו → שְׁלַחְנִי

כִּי עֲלֵה הַשָּׂחַר

(בראשית לב כז)

הטעמת הפתיחה באתנתא לפני סילוק

→ **וַיְדַבֵּר פֶּרֶעָה אֶל־יוֹסֵף**

בְּחֻלְמֵי הַנְּנִי עִמָּד עַל־שֵׁפֶת הַיָּאֹר

(בראשית מא יז)

→ **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר**

הַמִּקְרָיִב אֶת־זֶבַח שְׁלָמִיו לָהּ' יִבְיֵא אֶת־קֶרְבָּנוּ לָהּ' מִזֶּבַח שְׁלָמִיו

(ויקרא ז כט)

הטעמת הפתיחה: פרשנות בעלי הטעמים

• וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה אֲמַצָּא־חַן בְּעֵינַי אֲדֹנָי

(בראשית לג טו)

– רד"ק: 'למה זה אמצא חן' – לעשות כל הכבוד הזה, וכן, 'מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני' (רות ב י)

– רש"י: 'ויאמר למה זה' – תעשה לי טובה זו שאיני צריך לה, 'אמצא חן בעיני אדני' – ולא תשלם לי עתה שום גמול

יוצאים מן הכלל

- מקרים "חריגים"

- איחוד של שני משפטים

- פירוק של משפט אחד לשני חלקים

- כללי משנה

- משפט מורכב

- משפט כולל

- נשוא "מורחב"

- ...

תוכן

- מבוא
- כלל הטעמת הפתיחה
- פנייה
- סיכום

פנייה בתחילת המשפט או באמצעו

וַיֹּאמֶר → <הָגֵר שִׁפְחַת שְׂרִי> אֵי-מֵזָה בָּאת וְאַנָּה תֵּלְכִי (בראשית טז ח)

וַיֹּאמֶר → <אֲדֹנָי> הֲגֹי גַם-צְדִיק תִּהְרַג (בראשית כ ד)

וַיְבָרְכוּ אֶת-רַבֵּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ → <אֲחֹתֵנו> אַתְּ הִי לְאֵלֶיךָ רַבָּה (בראשית כד ט)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם →
לָמָּה <מִשָּׁה וְאַהֲרֹן> תִּפְרִיעוּ אֶת-הָעַם מִמִּעֲשָׂיו (שמות ה ד)

וַיֹּאמְרוּ → אֱלֹהֵי אֱלֹהֵיךָ <יִשְׂרָאֵל> אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות לב ד)

פנייה בסוף המשפט

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-יַעֲקֹב → גִּשְׁה-בָּא וְאַמְשֶׁךָ <בְּנִי> הֲאֵתָה זֶה בְּנִי עֲשׂו אִם-לֹא

(בראשית כז כא)

וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל-אָבִיו → הַבְּרָכָה אַחַת הוּא-לְךָ <אָבִי> בְּרַכְנִי גַם-אֲנִי אָבִי

(בראשית כז לח)

וַיֹּתָאֶמֶר → אֶמְצָא-הֶן בְּעֵינַיִךָ <אֲדֹנָי> כִּי נִחְמָתְנִי (רות ב יג)

וַיֹּאמֶר → בְּרוּכָה אַתְּ לֵה' <בְּתִי> הַיִּטְבֶּת חֲסִידְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן-הָרֵאשׁוֹן (רות ג י)

פנייה: ניתוח טעמים

וַיֹּאמֶר אֶל-נָא אַחִי תִרְעוּ (בראשית י"ט ז)

- היבטים לשוניים (הרב אליהו לוין): שאלה שנשאלתי – לפי פיסוק הטעמים מתפרש אל נא אחי // תרעו. האם זו בקשת לוט מאנשי סדום?
 - משפט יחיד ללא הפסקת ענין, והטעמים צריכים לעצור במקום כלשהו.
 - פנייה בדרך כלל מחוברת לעיל. לכן, ההפסק בהכרח אחרי 'אחי'.
 - הטעמים כבולים לתיבות הפסוק. אם היה כתוב "אל נא תרעו, אחי" היו מפסיקים כך. עכשיו שנכנס "אַחִי" באמצע איך עוד אפשר להטעים?
 - לולא הפנייה, היה הפסוק "ויאמר, אל נא תרעו"; וע"כ היה טיפחא בתיבת 'נא'. בתוספת הפנייה 'אַחִי' נשאר הטיפחא לפני סוף הפסוק 'תרעו'. והכוונה ברורה שיש לצרף את 'אל' אֶל הפועל 'תרעו' שבסוף הפסוק.

פתיחה וגם פנייה: ניתוח טעמים

פתיחת דיבור ובו פנייה באמצע המשפט:

וַיֹּאמֶר → אֶל-נָא <אֲחִי> תִּרְעוּ (בראשית יט ז)

פתיחת דיבור ובו פנייה בסוף המשפט:

* וַיֹּאמֶר → אֶל-נָא <אֲחִי> --- תִּרְעוּ.

* וַיֹּאמֶר → אֶל-נָא <אֲחִי> --- תִּרְעוּ.

תוכן

• מבוא

• כלל הטעמת הפתיחה

• פנייה

• **סיכום**

סיכום – פיסוק טעמים בפסוקי דיבור ישיר

- עיקרון הטעמת הפתיחה
- הטעמת מילות פנייה
- "דרכי הקריאה" – שיקולי לשון ותוכן

תודה!

yuweiss@gmail.com

יובל וייס